

THE JOURNAL OF
OTTOMAN STUDIES

KÜLLİYAT

OSMANLI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

TÜRKÇE DİVANI'NDA FUZÛLÎ'NİN SÖZ TELAKKİSİ

Sevim BİRİCİ¹

Özet

Bir düşünceyi, konuyu yazılı ve şifahi olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi olan söz, Klasik Türk şiirinde hem sanat yapmada hem de şairin şiir gücünü, kabiliyetini göstermede çokça istifade edilen bir kavram ve unsur olarak öne çıkmaktadır. Nitekim şairler, kelime ve ses tekrarlarıyla oluşturulan sözle ilgili edebî sanatlara başvurdukları gibi, şiirleri karşılığında söz tabirini kullanmakta ve sanatkârlıklarını bununla ortaya koymaktadırlar. Dolayısıyla bu çalışmada; 16. yüzyıl Klasik Türk şiirinin usta şairlerinden biri olan Fuzûlî'nin, kendi sözünü Türkçe Divanı'nda geçen şiirlerde nasıl kullandığı üzerinde durulmuştur. Şairin, şiiri yerine kullandığı sözü; söz ve müteradifi olan kelimelerle nasıl ifade ettiği, sözünü benzettiği unsurların divanda ele alınma biçimi, sözünün ve şiirinin övgüsü bu çalışmada değinilen hususlardandır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, söz, sözün kullanımı, klasik şiir.

The Elements that Fuzuli Makes Comparison in His Poetry in Turkish Divan

Abstract

In Classical (Old) Turkish poetry, discourse which is a serie of words used for telling a thought or anissue in a written and oral way shows itself as a concept and element that is often utilized to produceart and to signify the writer's power and talent in poetry. Hence, the poets employ literary arts related to discourse, which are formed with the repetition of words and vocals, and they use discourse as the equivalent of their poetry revealing their art through this. In this context, this study focuses on how one of the most important masters of the 16th century Classical Turkish poetry, Fuzuli employs his discourse in his poems in Turkish Divan. The study deals with how the poet expresses his discourse, which he uses instead of his poetry through discourse and synonyms, how he treats the elements that he compares to in his discourse, and the praise of his discourse and poetry.

Key Words: Fuzuli, discourse, the use of discourse, Classical (old) poetry.

GİRİŞ

Söz, "Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırdı, kelam, laf, kavi; bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük; bir konuyu yazılı ve sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi; kesinlik kazanmayan haber, söylenti; bir işi yapacağını kesin olarak vadetme; müzik parçalarının yazılı metni,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
biricis@firat.edu.tr

güfte” (TDK, 2005: 1803) gibi değişik birçok anlama gelen bir kavramdır. Klasik edebiyatta bu kelimelerin yanında kil u kâl, güftâr, güft u gûy, harf, kavf, lafz, bahs, sühan kelimelerine de yer verildiği görülmektedir.

Edebiyatımızda önemli bir yeri olan Fuzûlî 16.yüzyılın en büyük divan şairi olarak bilinmektedir. Eserlerinden Türkçenin yanı sıra Arapça ve Farsça’yı da iyi bildiği ve bu dillerde divan oluşturacak kadar şiirler yazdığı anlaşılmaktadır. Manzum ve mensur olmak üzere Türkçe, Arapça ve Farsça 13 kadar kaleme almıştır. En tanınmış eseri olan Türkçe Divanı’nın başında mensur ve manzum parçaların bulunduğu bir ön söz mevcuttur. Fuzûlî bu ön sözünde sözün kıymet ve değerini belirterek, o dönemin şair ve şiiriyle ilgili bilgiler vermiştir. Ön sözle ilgili Muhammed Nur Doğan’ın “Fuzûlî’nin Poetikası” adlı önemli bir çalışması bulunmaktadır (Doğan, 1996: 2/47-72). Çalışmamızda incelemeye alınan Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda 42 kaside 300 den fazla gazel ve diğer nazım şekilleriyle yazılmış şiirler yer almaktadır. Fuzûlî ve Divanıyla ilgili önemli çalışmalar bulunmaktadır.²

Bu çalışmada Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda söz ve sözü karşılayan kelimeleri nasıl ve ne kadar kullandığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz ve sözü karşılayan kelimeler ve bu kelimelerin kullanımlarının fazlalığı sebebiyle söz hakkında genel birkaç ifadeden sonra şairin kendi sözüyle ilgili sözleri üzerinde durulmuştur.

Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda mukaddime dışında söz ve müteradifi kelimeler gerek müstakil olarak, gerek tamlama veya deyim olarak kullanılmış olup, divanda söz ve sözün özellikleri, şairin kendi sözü, sevgilinin veya övülen kişinin sözü, aşk sözü kabilinden hususlara değinilmiştir. Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda “söz” ,“lafız” ve “bahs” redifli 7’şer beytlik birer gazel bulunmaktadır. Söz ve sözü karşılayan kelimelerden 10’u kendi sözünü ifade etmekte olup, söz kelimesi toplamda 50 kez kullanmıştır. Divanda ayrıca 2 kez kendi sözünü ifade eden güftâr 21, lâfz 17, harf 7; 1kez kendi sözünü ifade eden sühan 4, güft u gûy 2; 1 kez kendi sözünü ifade eden lâf 13, kil u kâl 1, kavf 1 ve 2 kez kendi sözünü ifade eden kelâm 6, bahs 20 kez kullanılmıştır. Böylece Divân’da söz ve sözü karşılayan kelimelerin toplamda 120 kez kullanılmış olduğu görülmektedir.

1. Fuzûlî’nin Sözle İlgili Şiirleri

Bir filozofa sorarlar: Dünyanın en zor işi nedir? Söz söylemektir. Çünkü anlaması da zordur, anlatması da...diye cevap verir. Bu zor işi güzel şekilde yapanlardan biri de şüphesiz Fuzûlî’dir. Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’nda sözle ilgili beyitlerinden birkaçı aşağıda belirtilmiştir:

Sözün, her zaman ağzın sırrını halka açıkladığını söyleyen şair, “Bu ne sırdır ki her an söz yoktan var olur.” demektedir. Nitekim sözün varlığı veya varoluşu ağızdan çıkmasıyla ilgili. Sözün varlığı söylemekle anlaşılır veya ortaya çıkar, tıpkı Cenabı Hakk’ın kâinatı yoktan yaratmış olması gibi. Kâinatı yoktan var etmesine bir işaret olarak düşünüldüğünde, sözün ağızdan çıkmasıyla yoktan var etmenin nasıl ki mümkün olduğu görülüyorsa,

² *Türkçe Divân’ı* Fuzûlî’nin sanat kudretini gösteren en tanınmış eseridir. Fuzûlî’nin poetikası için önemli bir kaynak değeri taşıyan mensur bir dîbâce ile başlayan *Divan*; kasideler, gazeller, musammatlar, kıt’alar ve rubailerden oluşmaktadır. Yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan, eski harflerle birçok baskısı yapılan *Fuzûlî Divânı*, Abdülbaki Gölpınarlı (*Fuzûlî Divânı*, İstanbul 1948, 1961), Ali Nihad Tarlan (*Fuzûlî Divânı*, İstanbul 1950) ve Kenan Akyüz, Şedit Yüksel, Müjgan Cunbur, Süheyl Beken (*Fuzûlî Divânı*, Ankara 1958. 1990) tarafından yayımlanmıştır. Ali Nihad Tarlan, gazellerin şerhini yapmış (*Fuzûlî Divânı Şerhi*, Ankara 1998), Nahid Aybet ise Fuzûlî Divânı’nda yer alan maddî kültür üzerine tahlilî bir çalışma yapmıştır (*Fuzûlî Divânı’nda Maddî Kültür*, Ankara 1989).

Necmettin Hacıeminoğlu (*Fuzûlî*, İstanbul 1984), Müslim Ergül (*Fuzûlî Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, İstanbul 1984), Hasibe Mazioğlu (*Fuzûlî ve Türkçe Divanı’ndan Seçmeler*, Ankara 1986) ve Halûk İpekten (*Fuzûlî Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Ankara 2000) tarafından *Türkçe Divanı’ndan* seçilen şiirler neşredilmiştir. Ayrıca Hasibe Mazioğlu Fuzûlî’nin Türkçe şiirleri ile Hâfız’ın şiirlerinin mukayesesi yapılmıştır (*Fuzûlî-Hafız*, Ankara 1956). Muhammed Nur Doğan ise, Farsça ve Türkçe divanlarının dibaceleri ile hem divanlarda hem de *Leylâ ve Mecnûn*’da şiir dili ile ortaya koyduğu yaklaşımlardan hareketle Fuzûlî’nin poetikasını ortaya koyan bir çalışma yayımlamıştır (*Fuzûlî’nin Poetikası*, İstanbul 1997).

Cenabı Hakk'ın "Ol" demesi de yokun var oluşuna bir işarettir ve sözün ağızdan çıkması da her şeyde olduğu gibi O'nun "Ol" demesiyle var olur. O, bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak "Ol" demektir. O da hemen oluverir (Kur'an-ı Kerim: Yasin, 36/82). Cenabı Hakk'ın "Ol" emri de O'nun sözüdür. Şair bu ne sırdır demektedir:

Halka ağzın sırrını her dem kılar izhâr söz
Bu ne sırdır kim olur her lahza yoktan var söz (G.119/1)

Doğru söylemekle sözün kadir ve kıymetini artıran kimse, aslında kendi kadir ve kıymetini arttırır. Söz ne kadar değerli ise sahibini de aynı derecede değerli kılar. Zira söz doğru ise, aynı zamanda kıymetlidir.. Yalan, yanlış, hoşça gitmeyen bir söze itibar edilmediği gibi, o söz kıymetli de değildir. Doğru söz, söylenen sözün kıymetini arttırır. Bir sözün kıymeti ne kadar çok olursa, onu söyleyenin kıymeti de o miktarda artar. Doğru söz sahibini itibarlı kılar:

Artıran söz kadrini sıdk ile kadrin arttırır
Kim ne mikdâr olsa ehlin eyler ol mikdâr söz (G.119/2)

"Sözü edep çerçevesi içerisinde söyle, sakın çok söyleme ki kalem çok sözden siyah işli olur." diyen şaire göre söz edep çerçevesi içerisinde nasıl ve ne kadar söylenmesi gerekiyorsa öyle söylenmelidir. Gereğinden fazla söylenen söz kalemi siyah işli yapar. Kara olarak da bilinen siyah, "siyâhkârân" formuyla tasavvufta karanlık işler yapanlar, bahtı siyah olanlar ve sülûkte yolda kalan, Hakka emreden yolda kalanlar ve yoldan dönenler (Uludağ, 1996: 475) olarak geçmektedir. Yine günahkâr, hileci ve düzenbaz (Afîfî, 1391: 1504) anlamında kullanılmaktadır. Kalem şairin sözünü yazar. Söz edep çerçevesi dışında, gereğinden fazla söylenirse şairini/yazarını da değersiz kılar:

Dedi sakın sözü çok etme sakla şart-ı edeb
Ki çok sözünden oluptur siyâh-kâr kalem (K.33/39)

"Ey Fuzûlî, eğer halk arasında aziz ve muhterem olmayı istersen sözü az söyle. Nitekim söz çok söylendiğinde - sözün sahibi olan- aziz zelil olur." diyen Fuzûlî, az sözle sözün özünü ifade etmeyi başarmış ünlü şairlerden biridir. Söylenmesi kolay gibi görünen fakat herkes tarafından anlaşılması zor olan güzel şiirlerin sahibidir. Bu beyitte de şair yine sözün fazlalığından şikâyet etmektedir. Aynı zamanda az söz söylemeyi toplumda saygınlık kazanma hususunda ölçü olarak görür:

Ger çok istersen Fuzûlî izzetin az et sözü
Kim çok olmaktan kılıptır çok azîzi hâr söz (G.119/7)

2. Fuzûlî'nin Sözlerini Benzettiği Unsurlar

Şair sözlerini, dolayısıyla şiirini aşağıdaki beyitlerde şu benzetme unsurlarını kullanarak ifade etmiştir:

2.1. İnci

"Kaside der na't-i Hazret-i Fahr-i Mevcûdât" şiirinde şair sözünün cevher ve inci olduğundan ve sözünün son derece faydalı olduğundan bahseder. Buna göre şair, Hz. Muhammed'i (sav.) öven na'tında nazım ve nesir olarak söylediği sözlerin, manzumun cevheri mensurun incisi olduğunu düşünür, böylece sözünü inci ve cevhere benzetir:

Olup durur sözümün nazm ü nesri na'tinde
Hemîşe gevher-i manzûm ü lü'lü-i mensûr (K.2/30)

"Kaside der na't-i Hazret-i Nebevî" şiirinde de sözlerinin peygamberi övdüğünden dolayı nisan bulutundan iri inciye dönüşen su damlası gibi inci olduğunu söyler. Aynı zamanda kendini ve şiirini över. Nitekim inci, sedef

denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Rivayete göre bahar mevsimi, nisan ayında sahile çıkan sedef, midye gibi yapısıyla kapakçığını açarmış, o sırada karnına düşen nisan yağmurunun damlasını yutup denize dönermiş. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana bir ıstırap verince sedef bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılamış. Bir müddet sonra bu sıvının hükmü geçince sedef, tekrar sıvı salgılamış. Bu sıvılar katılarak birbiri üzerine yapışır ve böylece inci oluşturmuş. Eğer sedef iki veya daha çok yağmur tanesi yuttuysa inciler küçük olurmuş. En makbul olan inci tek incidir. Böylesi inci, hem yuvarlak hem de iri olurmuş (Pala,1989:141). Lü'lü-i şeh-vâr işte bu tek ve iri incidir:

Yümn-i na'tinden güher olmuş Fuzûlî sözleri
Ebr-i nisandan dönen tek lü'lü-i şeh-vâre su (K.3/27)

2.2. Cevher

“Kaside der medh-i Mehmed Beg” başlıklı şiirinde, “Şerefli övgün sözümün cevherine parlaklık verir. Yağmur damlasını iri inci yapan sedefdir (inci kabuğudur).” diyerek, övdüğü kişinin sözünün cevherinin parlaklık sebebi olduğunu, sadefin ise yağmur damlasını içinde koruyarak iri inci olmasını sağladığını düşünür. Böylece övdüğü kişi ile sadef arasında benzerlik ilişkisi oluşturur:

Verir medh-i şerîfin cevher-i güftârıma revnak
Sadeftir katre-i bârânı dürr-i şâh-vâr eyler (K.22/28)

2.3. Pehlivan

“Her sözüm bir pehlivandır ki, Hakk’ın doğruluğunu bulup, azm edince ilerleye ilerleye denizi ve karayı kaplar.” demek suretiyle güçlü sözünü pehlivana benzeten şair, Hakk’ın isteği, yardımı ile sözünün yavaş yavaş yayılarak denizi ve karayı kaplayacağını düşünür. Pehlivan, boylu boslu, güçlü kuvvetlidir, güreşçi kişidir. Güç bakımından sözünü pehlivana benzeten şair; sözünün insanlar arasında kabul görmesi ile pehlivanın namının yayılması arasında ilişki kurar:

Her sözüm bir pehlevândır kim bulup te’yid-i Hak
Azm kıldukda tutar tedric ile bahr ü beri (Mukattaat 42/5)

2.4. Şirin sözlü papağan

Şair, “Fuzûlî seni gördükçe konuşan olsa ne olur. Sen bir aynasın o şirin sözlü papağandır.” demektedir. Papağan; renkli, şekerle beslenen ve konuşma yeteneği olan bir kuştur. Nitekim papağana konuşma öğretilirken büyük bir ayna kullanırlarmış. Papağanın karşısına büyük ayna konur, konuşmayı öğretecek olan kimse aynanın arkasından konuşunca, aynada aksini gören papağan, o sesi kuş sesi zannedip taklitle konuşmayı öğrenirmiş. Papağanın tûtî-i şirin-güftâr olarak hayal edilmesinin nedeni, şekerle beslendiğine dair düşüncedir. Kendisini şirin sözlü papağana, memduhunu da aynaya benzeten şair, hem papağan mazmununun çağrışımlarına telmihte bulunur hem de memduhu sözlerinin/şiirinin ilham kaynağı olarak düşünür:

N’ola gördükçe seni olsa Fuzûlî gûyâ
Sen bir âyinesin ol tûtî-i şîrîn-güftâr (K.40/28)

3. Fuzûlî’nin Söz Telakkisi

Şair, özel anlamda söze dair düşüncelerini genel anlamda ise şiir telakkisini aşağıdaki beyitlerde ifade etmektedir.

3.1 Sözünün faydalı oluşu

“Ben itibarsız, değersiz, bayağı biriyim, fakat sözüm son derece faydalıdır. Ne yazık ki hüküm misalindeki satırlar arası satır gibidir.” diyen şair, sözünün son derece faydalı olduğunu ancak etki bakımından satırlar arasında kaldığını söyler, böylece sözünün (şiirinin) kıymetinin bilinmediğini, dar bir coğrafya ile sınırlı kaldığını ifade etmek ister:

Özüm hakîr be-gâyet sözüm müfid velî
Nicük; ki hüküm misâlinde satrû beyne sutûr (K.2/32)

3.2. Sözünün hükmü

Şair, “Kaside der medh-i Ca’fer Beg” adlı şiirinde baki devletin tahtının mesnedini süsleyen (o mesnedde bulunanın, dayanağının) kendisi olduğunu ve sözünün içeriğinde her memlekete su gibi akıp giden hükmünün bulunduğunu söyleyerek kendisine ve sözüne övgüde bulunur. Böylece kendisini daima sözün hükümdarı, sözünü ise her memlekete ulaşan, hükmü geçen emir veya komutan olarak görür:

Mesned-ârâ-yi serîr-i devlet-i bâkî benim
Kim sözüm zımında her iklîme hükmümdür revân (K.31/9)

3.3. Sözünün çokluğu

“Kaside-i Kalemîyye Der Medh-i Mustafâ Çelebi” adlı şiirinde şair, Mustafa Çelebi’yi şöyle över: “Zâtının övgüsüne sözüm çoktur fakat ne diyeyim ki, kalem gevşeklik edip sözü kısalttı.” Buna göre şair, övdüğü kişi için sözünün çokluğundan bahseder, ancak hepsini aktaramadığından yakınır:

Senâ-yi zâtına çoktur sözüm velî ne diyem
Ki süstlük kıluban verdi ihtisâr kalem (K.33/38)

3.4. Sözünün feyzi

Fuzûlî, “Derviş olan ben gör ne sultanım ki söz(üm)ün bolluk bereketi, eserler(im)in yardımıyla ikbalimi şereflendirmişti.” deyip, sözünün feyzinin kendisini dervişlikten sultanlığa yükselttiğini, söz sultanı olduğunu söylemektedir. Böylece genelde anlamda sözün, özel anlamda kendi sözünün etkisini, gücünü ve çokluğunu vurgulamıştır:

Gör ne sultânım men-i derviş kim feyz-i suhan
Eylemiş ikbâlîmi âsâr-i nusret mazheri (Mukattaat 42/4)

3.5. Sözünün gönül derdinin ifadesi oluşu

“Ayva tüylerinin üzerindeki kaşlarının kıvrımına âşık olduğumdan beri her sözüm gönül derdi yazımına bir başlıktır.” diyen şair, sözünün gönül derdinin yazısının başlığı olduğunu söylemektedir. Nitekim ser-nâme bir yazının, mektubun veya bir kitabın bölümlerinin başında yer alan ve bölümün içeriğini belirten başlıktır. Hat, ayva tüyü olduğu gibi aynı zamanda yazı anlamındadır, her yazının bir başlığı olmalıdır. Başlıklar, altında anlatılan, açıklanan sözlerin, bir ön sözü konumundadır. Bu yönüyle başlıklar ile kaşlar arasında bir benzerlik vardır. Zira yüzü Mushaf olan sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri ayet kaşları ise besmele olarak görülmüştür (Arslan, 2007: 237). Tevbe suresinin başında besmele kullanılmadığı için bu sure hariç, her surenin başındaki besmele ile kaşlar arasında ilgi kurulmuştur. Dolayısıyla şair, ser-nâmenin yazının üstünde bulunması ile kaşların, yazıyı

andıran ayva tûyelerinin üst kısmında bulunması arasında benzerlik ilişkisi oluşturmuştur ve ser-nâmenin önemini vurgulamıştır:

Tâ hatın üzre ham-i ebrûların ser-germiyim
Her sözüm derd-i dil imlâsına bir ser-nâmedir (G.98/2)

3.6. Sözünün kimsesizliğinin ifadesi oluşu

Şair, Hz. Ali'yi (as.) övdüğü "Kaside der medh-i Hazret-i Şâh-ı velâyet" adlı şiirinde sözünün, kendi kimsesizliğini ve çaresizliğini ifade ettiğini söyler. Bu itibarla "Nefret etme, bıkkınlık, küskünlük gösterme ki kimsesizim; benim çaresizliğimi, durumumu ortaya koyan kendi sözümün özüdür." diyerek, içinde bulunduğu hâlden yakınır, ve şikâyetini dile getirir:

Teneffür eyleme kim bî-kesim men ü bî-kes
Özüdür öz sözüm arza eyleyen nâ-çar (K.6/26)

3.7. Sözünün aşıkâne oluşu

Bilindiği gibi Fuzûlî'nin şiirlerinin asıl konusu aşktır, dolayısıyla Fuzûlî bir aşk şairidir. Divanındaki şiirlerinin çoğunda aşktan ve bu aşkın kendisine verdiği ızdırap ve bunun müsebbibi olan sevgiliden bahseder. Onun şiirlerinde hem beşeri hem ilahi aşkın özellikleri görülür. Aşağıdaki beyitte de bunu dile getirerek sözünün aşıkâne olduğunu söyler. Buna göre Fuzûlî, "Benden övgü ve yergi şiirleri isteme. Ben aşığım, sözüm de daima aşıkânedir." demek suretiyle kendisinin âşık, sözünün de aşkla ilgili olduğunu düşünür. Kişiliğinin aşk teması dışındaki temaları işlemeye yatkın olmadığını ifade eder:

Benden Fuzûlî isteme eş'âr-i medh ü zem
Ben âşıkım hemîşe sözüm âşıkânedir (G.99/8)

3.8. Sözünün can-fezâ oluşu

Sana hamd etmenin açıklaması, şefkatinin işaretidir ki, Fuzûlî gibi birinin karanlık yaratılışından cana can katan sözler meydana gelir. Şair, bu yaklaşımıyla karanlık yaratılışından gönle ferahlık veren, cana can katan sözlerin ortaya çıkışını sağlayan varlığa (Allah) hamd etmenin gerekli olduğunu ortaya çıkan sözlerin/ihsanın da Cenabı Hakk'ın şefkatinin bir eseri olduğunu düşünür. Dolayısıyla şair, Allah'a hamd etmesi sayesinde sözünün güzelleştiğini bilir ve bu durumun ilâhî rahmetin bir tezahürü olduğunu farkındadır:

Nişân-i şefkatindir kim olur izhâr-i hamdin'çin
Fuzûlî tîre tab'ından kelâm-i can-fezâ peydâ (G.4/7)

3.9. Sözünün doğru oluşu

"Ben kendimi ibadete verme ve haramdan kaçma konusunda yalan söz söylemem. Daima saf bade ve sade yanak isterim. İçki ve sevgiliyi kayıtsız, şartsız terk edebilirim demeyin, bu boş laf olur derim." şeklinde açıklamalarda bulunarak sözünün sade, yanak ve saf şarap misali katıksız ve dosdoğru oluşunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda şarap anlamındaki bade ve mey, aşkın heyecanı ve coşkusunu ifade etmektedir. Şairin sevgiliden ve aşktan vazgeçmesinin imkânsız olduğunu, bunu teklif etmenin boş laftan öteye geçmeyeceğini düşünmektedir. Züht yolundaki heyecan ve coşku hâli, kemal ehlinin ibadetinden lezzet alma ve istikametlerini muhafaza etme konularında aksamalara neden olur. Mahbub mutlak sevgili olan Allah olduğu için samimiyetle onun yolunda olmak elzemdir:

Ben zühd ü vera'dan urmazam lâf-i hilaf

Dâ'im ruh-i sâde isterim bâde-i saf
 Terk-i mey ü mahub edebilmen mutlak
 Ger etmek olur derim zihi bî-hude lâf (R.50/1)

3.10. Sözünün bazen doğru bazen yanlış algılanışı

“Ey zâhit, saf şaraptan iğrenmek veya onu kerih görmek yanlıştır. Sen sözümü bazen/ister doğru bazen/ister yanlış bil. Mescitlere rağbet ettiğimden değil, sarhoş iken yolumu şaşırduğım için oraya girerim.” diyen şair sözünün bazen doğru, bazen yanlış olabileceğini düşünür. Şiirde söz konusu edilen zâhit, dünyaya rağbet etmeyen, dünyadan yüz çeviren, el etek çekendir. Kendini bütünüyle Hakk'a verendir. Mala, mülke, makama ve şöhrete değer vermeyen, dünya ve ahiret arasında tercih yapmak gerektiği zaman ağırlığını daima ahiretten yana koyandır. Ham sofı, ham ruhlu, pişmemiş, olgunlaşmamış, dinin özünden habersiz şekilci ve zâhirci kişidir. Rint tipinin karşısında olup, ârif ve âşik olmayan kimsedir (Uludağ,1996: 581).

Zâhitlere en çok isnat edilen sıfat, yaygın şekliyle içi dışı aynı olmamak, kalben inanmadığı hâlde zahiren inanmış görünmek anlamlarına gelen riyakarlıktır. Oysaki buradaki zâhit tiplmesi bu sıfatın dışındadır. Bu zâhit tipi inancının sığılığı veya özden uzak olması sebepleriyle gösteriş içinde olabilir; ve hatta inançları noktasında çok samimi çok dindar birisi de olabilir. Ancak bütün bunlar, yine de onun “mürâyî” olmasına mani değildir; çünkü sufinin indinde Allah'ın dışında bir şey istemek, O'ndan başkasını düşünmek riyakârlığın ta kendisidir (Yıldırım, 2014:25). İçkinin bilinen etkisi neticesinde insanda bir coşku ve istiğrak hali ortaya çıkmaktadır ve nihayetinde bir sarhoşluk yaşanmaktadır. Buna benzer bir hâl de ilâhî aşk ile coşan dervişin halidir. Bu noktada sarhoşluğun önemli bir tarafı ile ilâhî aşk yolcusunun en önemli vasfı örtüşmüş gözükmektedir. (Yıldırım, 2014:29) Zâhide göre içki içilmemelidir, fakat zâhid görünüşte bunu savunur, riyâkardır. Rindin mescide girişinin nedeni rağbetinden değil, sarhoş olduğu için yolunu şaşırmasındandır::

Zâhid mey-i nâbdandır ikrâh galat
 Sen hâh sözüm sahih tut hâh galat
 Mescidlere girdiğim değil rağbetten
 Ser-mestliğimde eylerim râh galat (R.41/1)

3.11. Sözünün beğenilmesini istemesi

Şair aşağıdaki beyitte, “Seni övmeye Fuzûlî'nin sözü gönle hoş gelsin, beğenilsin. Öyle ki sabâ rüzgârı can besleyen nefesleri (nebi ve veli gibi uluların irşâd edici dualarını) gülden bulur.” demektedir. Sabâ, seher yeli olarak bilinir, ferahlatıcı bir rüzgâr olup, gül ve çiçeklerin açmasını sağlar. Sabâ, rûhânî âlemin doğusundan esen ve hayra vesile olan nefhalar, manevî esintilerdir (Uludağ,1996: 445). Gül gönülde meydana gelen bilginin sonucu ve semeresidir. Nitekim Fuzûlî “Der Medh-i Hazret-i Fahr-i Kâ'inât” adlı na't türündeki kasidesinde Hz. Muhammed'e (sav.) hitaben söylediği aşağıdaki beyitte gül ile Hz. Peygamber'i, kendi sözü ile de manevi feyiz ve esintiler taşıyan sabâ rüzgârını irtibatlandırmaktadır. Zaten gül sevgilidir, beyitte ise övülen ve gül olarak sembolize edilen varlık, Hz. Peygamberdir. Gül, Hz. Muhammed'e duyulan muhabbetin sembolü olarak görülür. Çiçeklerin şahı olan gül, güzel kokusundan dolayı Hz. Muhammed'e teşbih edilmiştir. **Dolayısıyla şair, na'tında, sözünün gönle hoş gelmesini, beğenilmesini istemekte; gül olan Hz. Peygamber'den, can besleyen nefesleri taşıyan sabâ rüzgârından faydalananın kendisi olmasını istemektedir:**

Ola na'tinde Fuzûlî'nin kelâmı dil-pezîr
 Öyle kim gülden bulur enfâs-i cân-perver sabâ (K.5/24)

SONUÇ

Klasik Türk şairlerinin genellikle kendilerini ve şiirlerini övdükleri malumdur. Fuzûlî de dili, dolayısıyla sözü çok güzel kullanmış ve bunu şiirlerinde bahse konu etmiştir. Şairin şiir, eşâr kelimeleri yerine söz, kil u kâl, güftâr, güft u gûy, harf, kavf, lafz, sühan, bahs kelimelerini daha fazla kullandığı görülmüştür.

Şiirlerinde sözlerini cevher ve inciye benzeten Fuzûlî, “Ben itibarsız, değersiz bayağı biriyim, fakat sözüm son derece faydalıdır.” demek suretiyle kişilik noktasında mahviyetkâr bir tavır takınmış ancak sözlerinin değer ve kıymetini nazara sunma konusunda açık davranmıştır. Yine sözlerinde Peygamberi övdüğü için nisan bulutundan iri inciye dönüşen su damlası misali inciye dönüştüğünü yani derin anlam ve manevî değer konularında hem sözlerinin hem de kendisinin değer kazandığını düşünür. “Yağmur damlasını iri inci yapan sadeftir (inci kabuğudur).” diyerek, övdüğü kişinin, sözünün cevherinin parlaklık sebebi olduğunu ve sadefin yağmur damlasını dönüştürerek iri inci olmasına katkı sağladığını düşünür, aynı zamanda kendisine sağladığı katkı sebebiyle memduh övgüsünde bulunur.

Fuzûlî, baki devletin tahtının mesnedini süsleyen kendisi olduğunu ve sözünün içeriğinde her memlekete su gibi akıp giden hükmünün bulunduğunu söyleyerek kendisine ve sözüne övgüde bulunmuştur. Şiirlerinde ayrıca her sözünün bir pehlivan olduğunu Hakkın doğruluğunu bulup, azimle ilerlemek suretiyle denizi ve karayı kapladığını ifade ederek sözünün güçlü oluşunu ve etki alanını belirler. Söz söylemede, sözünün çokluğu ve feyzi sayesinde dervişlikten sultanlığa yükseldiğini yani söz sultanı olduğunu söylerken sözünün/şiirinin kaderini dönüştürme noktasında etkili olduğunu düşünmektedir. Üstelik sözünün yazı başlığı olduğunu söyleyerek özü ifade etme yönüne dikkat çekmiştir.

Kendi sözünün özü ile kimsesizliğini, çaresizliğini muhababına arz eylediğini, kendisinin âşık, cana can katan sözünün ise âşıkâne olduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde, zâhid tipine yönelik eleştiri bağlamında, sözünde herhangi bir çelişkinin olmadığını, yalan söz ve boş laf söylemediğini ifade etmiştir. Hatta asıl tutarsızlığın onda olduğunu bildiği için zâhidin, şairin sözünü bazen doğru bazen yanlış bilmesinde bir sakınca görmediğini belirtmiştir. Her şeyin ötesinde şair, sözünün gönle hoş gelmesini, beğenilir olmasını istemiştir.

Sonuç olarak Fuzûlî'nin Türkçe divanında sözüne dair çeşitli benzetmelere başvurduğu, sözünün değerini, gücünü ortaya koymak için çeşitli unsurlar ve ifadelerden yararlandığı, söz ustası bir şair olduğu düşüncelerinin işlendiği görülmektedir. Yalnızca Fuzûlî'nin “söz” ile ilgili düşünce ve imgelerine bakıldığında, şiir telakkisi hakkında önemli bazı ipuçların elde edilebileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Affî, Rahîm (Hş.1391), Ferhengenâme-i Şî'rî, C.2, Tahran.

Arslan, Mehmet (2007). Mihrî Hâtun Divânı, Ankara: Amasya Valiliği Yayını.

Doğan, Muhammed Nur (1996). “Fuzûlî'nin Poetikası”, İlmî Araştırmalar, S.2, s.47-72, İstanbul.

Fuzûlî (1990). Fuzûlî Divanı, (Haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cumbur), Ankara: Akçağ Yayınları.

Kur'an-ı Kerim (2011). Kur'an-ı Kerim Meâli, (Meal: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin), Ankara, DİB Yayınları.

Pala, İskender (1989). Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü C.I-II Ankara: Akçağ Yayınları.

Tarlan, Ali Nihat (2009). Fuzûlî Divânı Şerhi, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türkçe Sözlük (2005). TDK Türkçe Sözlük, Ankara: TDK Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1996). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Marifet Yayınları.

Yıldırım, Ali – Akdemir, Ayşegül (2014). Söz...Bir...Âteş...Gazel Çözümlenmeleri, Ankara: Yılmaz Matbaacılık.

